

Serin, S. ve Paslı, F. (2021). Zorunlu eğitim çağındaki Suriyeli çocukların eğitime erişim sorunları: olgu sunumu. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 79-101.

OLGU SUNUMU | CASE REPORT

Başvuru Tarihi: 06/06/2021

Kabul Tarihi: 30/06/2021

ZORUNLU EĞİTİM ÇAĞINDAKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİME ERİŞİM SORUNLARI: OLGU SUNUMU

Educational Access Problems of Syrian Children at the Age of Compulsory Education: A Case Report

Sevgi SERİN*

Figen PASLI**

*Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, sevgisrn24@gmail.com 0000-0002-3397-6750

**Dr. Öğretim Üyesi. Dr., Kocaeli Üniversitesi SBF Sosyal Hizmet Bölümü, figen.pasli@kocaeli.edu.tr 0000-0001-7150-8264

ÖZ

Türkiye’de bulunan zorunlu eğitim çağındaki Suriyeli çocuklar çeşitli eğitime erişim sorunları sebebi ile eğitim haklarından mahrum bırakılmışlardır ya da mahrum bırakılma riski ile karşı karşıyadırlar. Konu ile ilgili mikro ya da makro düzeyde çeşitli çalışmalar yapılsa da eğitim dışı kalmış çocuk sayısı bir hayli fazladır. Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitim haklarına erişimlerini sağlamak hem göçün beraberinde getirdiği sorunların aşılmasına destek olmak hem de çocukların ihmal, istismar gibi risklerle karşı karşıya kalmalarına engel olmak açısından önemlidir. Soruna dair sosyal politika düzeyinde birçok çalışma yapılabileceği gibi mikro düzeyde vaka yönetimi çerçevesinde doğru yaklaşımlarla da olumlu sonuçlar alınması mümkündür.

Bu çalışmada, olgu sunumu, müracaatçı ve müracaatçının babası ile yapılan görüşmeler neticesinde yürütülen nitel bir çalışmanın ürünüdür. Zorunlu eğitim çağındaki Suriyeli çocukların eğitime erişim sorunlarının olgu sunumu üzerinden somut olarak görülmesi ve sosyal hizmet mesleğinin soruna dair müdahale aşamalarının açıklanması amaçlanmıştır. Çalışmada sosyal hizmet yaklaşımları ile yürütülen vaka yönetiminin bireyi ve aileyi güçlendirdiği, sorun çözme kapasitelerini arttırdığı, risklerin asgari düzeye indirilerek belirlenen ihtiyaçların karşılandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Eğitim hakkı, Suriyeli çocuklar, göç

ABSTRACT

Syrian children at the age of compulsory education in Turkey have been deprived of their right to education or are at risk of being deprived due to various problems of access to education. Although there are various studies on the subject at micro or macro level, the number of children who are out of education is quite high. Ensuring Syrian children's access to their education rights in Turkey is important in terms of both supporting to overcome the problems brought about by migration and preventing children from facing risks such as neglect and abuse. While many studies can be done on the problem at the social policy level, it is possible to obtain positive results with the right approaches within the framework of micro-level case management.

This case report is the product of a qualitative study conducted as a result of interviews with the beneficiary and their fathers. It is aimed to show the problem of Syrian children's accessing the education who are in the age group of compulsory education via case report and to explain the intervention stages of the social work profession regarding the problem. In the study, it was seen that case management carried out with social work approaches strengthens the individual and the family, increases their problem-solving capacity, and meets the identified needs by minimizing the risks.

Keywords: Education right, Syrian children, migration

GİRİŞ

Suriye'deki iç savaş sebebi ile 2011 yılından bu yana Türkiye'ye çok sayıda Suriyeli ya da vatansız insan gelmiştir. Türkiye'ye gelen insanların büyük bir çoğunluğunu ise çocuklar oluşturmuştur (Taştan ve Çelik, 2017:1). Suriye'deki savaşta, Türkiye'ye geliştiki göç yolunda ve Türkiye'ye geldikten sonraki yaşantıda en fazla güçlük çeken bireyler kuşkusuz çocuklardır. İnsan eliyle yaratılmış bir afet olan savaş, en fazla çocukları etkiler. İnsan eli ile yaratılan bu afetin etkilerini asgari düzeye indirmenin yollarından biri de normal hayata dönüşü sağlamaktır. Normal hayata dönüşün önemli unsurlarından biri eğitime dönüşür. Özellikle zorunlu eğitim çağındaki çocukların hızlı bir şekilde temel haklardan biri olan eğitime devam etmeleri bu açıdan önemlidir.

Eğitim hakkına erişim göç eden bireylerin; gelecek kaygılarının azalması, haklarının farkında olmaları, dezavantajlılığın ortadan kaldırılması, istihdam olanaklarının arttırılması gibi konularda önemli rol oynar. Erişimin mümkün olmadığı hallerde ise çocuk işçiliği, istismar, ihmal gibi risklerin oluşabilme ihtimali öngörülebilir bir durumdur. Bu sebeple eğitime gereken önem verilmeli, Suriyeli çocukların eğitime devam etmeleri için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Türkiye'de Aralık 2020 itibari ile kayıtlı 3.632.363 Suriyeli bulunmaktadır. Bu sayının 1.197.124'ü zorunlu eğitim çağındaki çocuklardır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GiGM], 2020). Türkiye bu çocukların eğitim hakkına erişimi için bazı politikalar geliştirmiştir. Geliştirilen politikalarda hedeflenen şey her ne kadar kaliteli ve yeterli eğitim olsa da uygulamalarda bazı aksaklıklar yaşanmaktadır. Dil bariyeri, nefret söylemleri-davranışları, zorunlu eğitim çağındaki çocukların çalıştırılması, ulaşım sorununun olması, çocukların kültürel değerleri, erken yaşta evlendirilmeleri, eğitim hakkına dair politikaların hızlı bir şekilde uygulamaya sokulmaması bu aksaklıkların sebeplerinden bazılarıdır. Bu aksaklıklar çocuğun en temel hakkı olan eğitim hakkına erişimlerini güçleştirmiş ya da ortadan kaldırmıştır. Bu durum eğitim hakkının ihlal edilmesi ile birlikte çocukları ihmal, istismar, sömürü gibi risklere açık hale getirebilir.

Eğitim Hakkı

Eğitim hakkı; bireylerin gelişimleri, toplumun sosyal refahı için güçlü bir haktır. Eğitim hakkının bilinmesi, uygulamalardaki aksaklıkların eğitim hakkı temel alınarak giderilmesi için savunuculuk yapılması açısından önemlidir. Bu hak ile korunan yalnızca eğitime erişim değildir, eğitim hakkı korunan insan bilinçlenerek diğer haklarının da farkında olur. Ayrıca toplumda azınlık olan toplulukların kültürel değerlerinin korunması için de eğitim hakkının korunması gerekir (Adıgüzel, 2016:65).

Eğitim hakkı eğitimsizliğin asgari seviyeye indirilmesi ya da ortadan kaldırılması, evrensel kültürel değerler edinebilme hakkının sağlanması için parasız ve nitelikli olmalıdır. (Çeçen, 2015:222).

Özellikle çocuklar için eğitim hakkı hem uluslararası sözleşmelerle hem de ulusal mevzuattaki yasa, yönetmelik, kanun hükmünde kararname vb. ile korunur. Çalışmanın bu kısmında eğitim hakkını güvence altına alan ve dil din, ırk, cinsiyet, uyrukluk vb. ayırmaksızın bireylerin bu haktan yararlanmasını sağlayan mevzuata değinilecektir.

Çocuk haklarından söz edildiğinde akla gelen ilk hukuki metin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'dir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme çocuk hakları ile ilgili hazırlanan en kapsamlı hukuki metindir diyebiliriz. Ayrım gözetmeme, çocuğun anlamlı katılımı, çocuğun yüksek yararı, yaşama, varlığını devam ettirme ve gelişim hakkı ilkeleri etrafından şekillenen sözleşmenin birçok maddesinde eğitim hakkına da vurgu yapılmıştır (Resmi Gazete, 1995:4-14).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 28. maddesinde taraf devletlere, eğitim hakkının kabulü ve bu hakka eşit bir şekilde her bireyin erişimi ile ilgili yükümlülükler açıklanır. İlköğretimin her birey için zorunlu ve ücretsiz olması gerektiği, devletin ortaöğretim düzeyindeki okullar için normal eğitimin dışında mesleki eğitim alternatifleri sunabileceği, ortaöğretimi parasız yapabileceği, eğitimle ilgili bütün çocuklara gerekli rehberlik sağlanabileceği, yükseköğretim kurumlarının bireylerin yetenekleri çerçevesinde oluşturulabileceği ve "herkes"e açık hale getirileceği yükümlülükler arasındadır. Ayrıca okullaşma oranının artması ve okuldan ayrılmanın azaltılması için önlemler alınması da taraf devletlerin yükümlülüklerinden biridir. Aynı maddede taraf devletlere dünyadaki cehaletin ortadan kaldırılması için çağdaş eğitim teknikleri ve bilimsel yöntemlerle eğitimin sağlanması ve bu konuda uluslararası desteğin güçlenmesi için işbirliği yapılması yükümlülüğünden bahsedilir (Resmi Gazete, 1995:10).

Sözleşmenin 29. maddesinde çocuklara verilecek eğitimin amacından bahsedilir. Çocuğun gelişmesine yönelik çalışmalar yapılması, insan haklarına saygının benimsenmesi, çocuğun ulusal değerlerine ve ailesine saygının geliştirilmesi, eşit, özgür, birey olarak toplumda yaşayabilmesi ve üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi, doğaya çevreye saygının benimsetilmesi amaçları sıralanır (Resmi Gazete, 1995:10).

Sözleşmenin 17. maddesinde çocukların kitle iletişim araçlarına ulaşabilmelerinin sağlanması gerektiğine, çocuğun kendi ile ilgili bilgi ve belgeye ulaşması gerektiğine vurgu yapılır. Bu araçların azınlık veya yerli gruba ait çocukların dillerine uygun olması gerektiği ifade edilir. Sözleşmenin 30'uncu maddesinde azınlık gruba mensup çocukların dil ve değerleri çerçevesinde eğitim alma hakkının bulunduğu açıklanır. Türkiye 17, 29, 30'uncu maddelerin dil ve değerler kısmı ile ilgili olmaları sebebi ile çekince koymuştur (Resmi Gazete, 1995:7-10).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin eğitim ile ilgili yukarıdaki maddeler incelendiğinde taraf devletlerin sorumluluklarının detaylı bir şekilde açıklandığı görülür. Ulusal mevzuatın sözleşmeye uygun

hazırlanması gerekliliği düşünüldüğünde eğitim hakkının dünyadaki devletlerin inisiyatifine bırakılmadığı, insan haklarını temel alan bir standardın oluşturulmaya çalışıldığı görülür.

Eğitimde eşitsizliğe sebep olan durumlardan biri de cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırmak için düzenlenen “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”nin 10’unun maddesinde eğitimde kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması ve kadının ayrımcılığa maruz bırakılmaması için önlemler alınması vurgulanır. Bu önlemler sözleşmede açıkça belirtilir (Resmi Gazete, 1985: 5). Bu sözleşme Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin eşitlik ilkesini de destekler niteliktedir. Eşitlik vurgusu “Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi”nin 13. maddesinde “herkes”in eğitim hakkının olduğunun belirtilmesi ile de yapılmıştır. Aynı sözleşmede eğitimin özellikle dünya barışı için önemli olduğu, bireylerin anlayış, hoşgörü anlamında eğitimle gelişeceği belirtilir. İlköğretimin zorunlu ve parasız olması, diğer kademelerin de olabildiğince maliyetsiz ve nitelikli hale getirilmesi ile ilgili yükümlülükler bulunur. Sözleşmenin 2. maddesinde eğitim hakkının hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanması gerektiği açıklanır. (Resmi Gazete, 2003: 5)

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme’de göçmen işçilerin çocuklarının ülke vatandaşları ile aynı şekilde eğitim hakkından, mesleki rehberlikten yararlanacağı belirtilir (Resmi Gazete, 2004). Eğitim hakkı ile ilgili önemli metinlerden biri de İnsan Hakları Evrensel Beyanname’si’dir. Beyanname’nin 26. maddesinde yine eğitim hakkından herkesin yararlanabileceği belirtilir (Resmi Gazete, 1949:16200).

Ulusal mevzuat uluslararası mevzuat ile çelişmemelidir. Bu kapsamda ulusal mevzuatta da eğitim hakkı uluslararası mevzuata benzer şekilde vurgulanır. Ulusal mevzuatta normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan Anayasa’da eğitim hakkı genel çerçevesi ile vurgulanmıştır. 42. maddede Hiçbir bireyin eğitim hakkından mahrum bırakılmayacağı, öğretim hakkının kanun ile düzenleneceği belirtilir (Resmi Gazete, 1982:11). Kanunlar, yönetmelikler, kararnamele anayasaya aykırı olamaz. Anayasa’nın 42. maddesi ile birlikte eğitim hakkı geniş bir kapsamda korumaya alınmıştır. Bu durum uygulamada yaşanacak sorunlarda savunuculuk için güçlü bir referans olmuştur

İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun 2. maddesinde ilköğretimin kız ve erkek çocukları için mecburi olduğu ve devlet okullarında parasız olduğu vurgulanmıştır (Resmi Gazete, 1961:1). Kanun’da uyrukluk vurgusu yapılmamıştır. Dolayısıyla kanunda belirtilen hak zorunlu eğitim çağındaki tüm çocukları cinsiyet fark etmeksizin kapsamaktadır.

Yabancı çocukların eğitim hakkına dair açıklama Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 89. maddesinde yer alır. Uluslararası koruma sahibi bireylerin ve ailelerinin eğitim, sağlık, sosyal haklar gibi temel haklardan faydalanabilecekleri belirtilir (Resmi Gazete, 2013:29).

Suriyeli çocukların eğitim hakkı ise Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 26. maddesinde sağlanacak hizmetler kapsamında ele alınır. Aynı yönetmeliğin 28. maddesinde eğitim hizmetleri açıklanır. Geçici koruma statüsündeki bireylerin zorunlu eğitim çağındaki eğitimlerine ilişkin işlemlerin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütüleceği, ayrıca okul öncesi eğitim verilebileceği, yaygın eğitim kapsamında kurslar düzenlenebileceği, denklik işlemlerinin yapılacağı belirtilir (Resmi Gazete, 2014:11). Yönetmeliğin Suriye krizinden 3 yıl sonra çıkarılması sebebi ile Suriye'den Türkiye'ye gelen çocukların eğitim hayatlarında hem Suriye'de hem Türkiye'de aksaklıklar olmuştur. Yönetmeliğin geç çıkarılması ve uygulamaların net ifade edilmemesi bu gecikmenin izlerini derinleştirebilir.

Suriyeli Çocukların Zorunlu Eğitime Erişime Dair Uygulamalar

Hızlandırılmış Eğitim Programı (HEP) :Hızlandırılmış Eğitim Programı UNICEF ve MEB işbirliği ile okuldan uzun süre uzak kalan ve örgün eğitime dahil olmak için yeterli düzeyde eğitime eriştirilmemiş olan 10-18 yaş arasındaki göçmen çocukların örgün eğitime dahil olması amacıyla oluşturulmuş bir programdır. Programın hedefi eğitim hakkından uzun zaman yoksun bırakılan çocukların belli bir süre hızlandırılmış eğitimden geçirilerek yaşına ve seviyesine uygun bir örgün ya da yaygın eğitime yönlendirilmesini sağlamaktır (United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF], 2018). Programın amacı örgün eğitim dışı çocuklar ve ailelerine erişerek çocukların örgün eğitime katılımını sağlamaktır. Ulaşılan çocuklara öncelikle Türkçe dil eğitimi verilmesi, sonrasında matematik, sosyal bilgiler gibi yaşa ve seviyeye uygun dersler verilmesi sağlanmaktadır (Candeğer, 2019:952).

Program 2011 yılından itibaren Türkiye'ye gelip Türkiye'de ve Suriye'de eğitim hakkından yoksun bırakılan çocuklar için bir telafi eğitimi niteliğindedir. Ancak telafi edilecek sürenin bazı çocuklar için oldukça uzun olduğu düşünüldüğünde yeterli değildir. Geniş bir müfredatı daraltarak kısa sürede, eğitime ara vermiş ve ana dili farklı olan bir çocuğa vermenin ne kadar faydalı olacağı da tartışılmalıdır. Literatür taramasında HEP'in etkisine, faydalarına, zararlarına yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır.

PIKTES (Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi): PIKTES Türkiye'de kayıtlı olan Suriyeli çocukların eğitime erişimleri ve sosyal uyumları için oluşturulmuş bir projedir. Proje Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanmaktadır ve Avrupa Birliği tarafından fonlanmaktadır. 2016'da başlayan bu projenin 2021 yılının sonuna kadar devam edeceği açıklanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, [MEB], 2020).

Projenin temel hedefleri zorunlu eğitim çağındaki Suriyeli çocukların devlet okullarına geçişini sağlamak ve bu geçişin ardından uyumda yaşanabilecek sorunlara yönelik uyum çalışmaları yapmaktır (Karaman, 2018:86).

Bu hedefler kapsamında çocuklara; Türkçe dil eğitimi, Arapça dil eğitimi, telafi eğitimi, psikososyal destek, materyal desteği, burs sağlanır; uyum sınıfları açılır. Ailelere; farkındalık eğitimleri, hane

ziyaretleri yapılır, aileler için eğitim materyalleri sağlanır. Okullar için ise yine materyal desteği, öğretmen desteği, yardımcı personel desteği, temizlik malzemesi sağlanır (Milli Eğitim Bakanlığı, [MEB], 2020). Örgün eğitime erişim için faaliyet yürüten PIKTES projesinin hedefleri karşılanana kadar sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekir. Ayrıca PIKTES'in hedeflerini destekleyen başka projeler yapılması önemlidir.

İYEP (İlkokullarda Yerleştirme Programı) : İYEP, 2017-2018 eğitim öğretim döneminde uygulamaya sokulan, okula devam eden ve çeşitli nedenlerle Türkçe ve temel matematik becerileri gelişmemiş ya da geliştirilememiş 3. ve 4. Sınıf öğrencilerini temel matematik ve Türkçe becerilerini geliştirmeyi hedefleyen bir programdır (MEB [Milli Eğitim Bakanlığı], 2019).

İYEP, 3. ve 4. Sınıftaki çocukların, öğrenme düzeylerinin artırılmasını, uyumunun sağlanmasını, psikososyal olarak desteklenmesini, öğrenmeye bağlı kaygılarının giderilmesini sağlama amacındadır (Kırnık vd (2019):389). Bu amaç doğrultusunda hedef kitlesi, Türkiyeli çocuklar, yabancı çocuklar, göçmenler, sığınmacılar, mülteciler; tüm dezavantajlı çocuklardır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018:8). PIKTES projesine ek olarak İYEP'in eğitim sürecinin henüz başında olan Suriyeli çocuklara destek vermesi çocukların uyum sorunu için çözüm olabilir. Ayrıca ileri sınıflarda yaşanabilecek uyum sorunlarının da önüne geçebilir.

DKY (Destekleme ve Yerleştirme Kursları): Milli Eğitim Bakanlığı Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi'nde (2020) kursların, MEB'e bağlı bulunan örgün eğitim kurumlarından talep eden öğrenciler (7., 8., 11., 12. sınıf) ya da örgün ya da yaygın eğitim kurumlarından mezun olan öğrencilere verilebileceği, derslere ve sınavlara hazırlık sürecini destekleyeceği açıklanmıştır. Yönergede kurslardan yabancı öğrencilerin de faydalanabileceği, eğer yabancı öğrenci ülkeye kurs başvuru tarihinden sonra geldiyse kurs açılması için talepte bulunabileceği ya da uygun bir kursa yerleştirilebileceği belirtilmiştir.

Sosyal Yardımlar

ŞEY (Şartlı Eğitim Yardımı): Yabancı çocuklar için verilen Şartlı Eğitim Yardımı AB tarafından finanse edilir. Başvurular ilçelerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'na ya da Kızılay Toplum Merkezleri'ne yapılır. Bu destekten geçici koruma statüsü bulunan, sosyal güvencesi olmayan ailelerin zorunlu eğitim çağındaki çocukları faydalanabilir. Destek her çocuk için aylık 35-60₺ arasında değişmektedir (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [AÇŞHB], 2020). Bu destek eğitim materyalleri, ulaşım masrafları, eğitim sürecinde gıda ve kıyafet ihtiyaçları göz önüne alındığında oldukça yetersiz bir destektir. Eğitim için teşvik niteliğinde olsa da desteğin ihtiyacı ne oranda karşıladığının tekrar incelenmesinde fayda vardır.

SED (Sosyal ve Ekonomik Destek): Zorunlu eğitim çağındaki Suriyeli çocukların okula devamlarının sağlanması ve okullaştırılmaları için verilen desteklerden biri de SED'tir. Desteğin amaçlarından biri zorunlu eğitim çağındaki olan ancak okula devam etmeyen çocukların okullaştırılmasının sağlanmasıdır. Desteğin sağlanmasının ardından zorunlu eğitim çağındaki çocukların okula devam durumları ilgili meslek elemanları tarafından düzenli ziyaretlerle izlenir. İzleme sürecinde gerekmesi halinde sosyal hizmet desteği sağlanır, okula uyum ve eğitimin sürdürülmesi için aileye danışmanlık verilir (Resmi Gazete, 2015).

2020 yılının sonuna kadar geçerli olan SED aylık miktarları şu şekildedir: İlköğretime devam eden çocuklar için 1100,53₺, orta öğretime devam eden çocuk için 1173,90₺, orta öğretim çağındaki olmasına rağmen okula devam etmeyen çocuk için 733,69₺'dir (AÇSHB, 2020). SED kapsamında sağlanan bu düzenli destek diğer desteklere oranla daha yüksek miktardadır. Bu sebeple okula devam etmeyen çocukların okullaştırılması için teşvik niteliğinde olabilir.

Diğer Yardımlar: Örgün eğitime devam eden tüm ilköğretim ve ortaöğretim kademesindeki öğrencilerin ders kitapları ücretsiz karşılanır. Kitaplar herhangi bir başvuru gerekmeksizin eğitim öğretim döneminin başında MEB tarafından teslim edilir. Bu destekten örgün öğretime devam eden Suriyeli öğrenciler de faydalanır (MEB, 2020).

İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun'da (1982) geçen parasız yatılı veya burslu okuma desteğidir. Kanun'un 5.Maddesinde Cumhurbaşkanlığı izni ile MEB tarafından belirlenen şart ve kontenjanlar kapsamında yabancılara bu desteğin sınavsız sağlanabileceği belirtilir.

Türkiye'de Zorunlu Eğitim Çağındaki Suriyeli Çocukların Eğitime Erişimi

Göçmen bireylerin çocuklarının dezavantajlı bireyler olduğu varsayıldığında eğitim, çocuklar arasındaki eşitsizliklerle mücadele edebilecek; bireyin, ailesinin ve toplumun refah düzeyini arttıracak konumda olabilir. Bu sebeple eğitime erişim önemlidir ancak zaman zaman cinsiyet, kültürel farklılıklar, etnik köken, ekonomik faktörler vb. sebeplerle erişim sağlanamamaktadır (Taşkın Alp, 2016:2-3).

UNHCR'in 2019 Krizde Mülteci Eğitimi'nde sunulan verilere göre, dünya genelinde çocukların yüzde 92'sinin ilkokula devam ettiği, mülteci çocukların ise yüzde 61'inin okula devam ettiği belirtilmiştir. Yine dünya genelinde çocukların yüzde 84'ünün ortaokula devam ettiği ancak mülteci çocukların sadece yüzde 23'ünün ortaokula devam ettikleri ifade edilmiştir. Bu oranlar lise ve üniversitede mülteciler açısından yüzde 1'lere düşmektedir (United Nations High Commissioner For Refugees [UNHCR], 2019). Eğitim hakkı, ülkelerindeki haklı zulüm korkusu veya sosyo-ekonomik koşullardan dolayı göç eden ailelerin çocuklarının; göç öncesi eğitim haklarının kısıtlanması, göç sürecinde eğitimin mümkün

olmaması ve yerleşilen ülkede statü kazanıp eğitim hakkına erişimin güç olması sebebi ile en çok ihlal edilen haklardan biridir. Verilerde de görüldüğü üzere mülteci çocuklar ile diğer çocukların eğitime erişim oranı arasında ciddi farklılıklar vardır. Bu farklılıklar eğitimin üst kademelerinde gittikçe derinleşmiştir.

Türkiye'deki durum da dünyadaki duruma benzer seyirdedir. Türkiye'de "kayıtlı" 3.632.363 Suriyeli birey vardır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2020). Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı'nın (2020) yayımladığı bültendeki verilere göre bu bireylerin 1.197.124'ü 5-17 yaş aralığındadır, yani zorunlu eğitim çağındadır. Bu çocukların 768. 839'u örgün eğitime erişmiştir. Örgün eğitime erişen çocukların yüzde 50,99'u oğlan çocuğu, %49,1'i ise kız çocuğudur. Bu sayı zorunlu eğitim çağındaki çocukların sayısı ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Örgün eğitim dışı kalmış çocukların sayısının fazla olması çocuğun, aile üyeleri, topluluk üyeleri, ya da hizmet sağlayıcılar tarafından eğitimden yoksun bırakıldığına göstergesidir. Ayrıca çocuğun örgün eğitim dışında kalması çocuk işçiliği, çocuğun ihmal ve istismarı gibi birtakım koruma sorunlarını da beraberinde getirebilir.

Örgün eğitime erişen Suriyeli çocukların yüzde 24,37'si okul öncesi eğitime, yüzde 79,53'ü ilkökul eğitimine, yüzde 78,89'u ortaokul eğitimine, yüzde 39,74'ü ise lise eğitimine erişmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı [MEB HBÖGM GADEDB], 2020). Bu rakamlar Türkiye'deki tüm çocuklar içinse şöyledir: Çocukların yüzde 54,36'sı okul öncesi eğitime, yüzde 97,96'sı ilkökul eğitimine, yüzde 98,64'ü ortaokul eğitimine, yüzde 89,19'u lise eğitimine erişmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2020:1).

Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitime Erişimlerinde Yaşanan Zorluklar

Suriyeli çocukların Türkiye'de zorunlu eğitime erişmesinin önündeki en büyük iki engel ekonomik sorunlar ve dil bariyeridir. Ekonomik engeller sebebi ile çocuklar okula devam etmeyip çalıştırılabilirler. (Mamei vd 2019:384). Kızılay tarafından hazırlanan "Türkiye'de Uluslararası ve Geçici Koruma Altındaki Çocukların Eğitime Erişim ve Devamlılıklarına Dair Durum Analizi" çalışmasında okul dışı kalan çocukların okullaştırılmasına dair çalışılmış, çalışmaya dahil edilen çocuklardan edinilen veride okula devam etmeyen çocukların büyük çoğunluğunun çalıştırılan çocuk olduğu görülmüştür (Çalık, 2019:18). Bununla beraber çocukların anadillerinden farklı bir dilde eğitim almaları, dersleri anlayamamaları dil bariyerinin sonuçlarıdır. (Mamei vd 2019:384).

Eğitime erişimdeki bir diğer engel ulaşım sorunudur. Suriye'den gelen ailelerin kent merkezlerine uzak sanayi bölgelerine yerleşmeleri, çocuklarının okula gidebilmeleri için özel ulaşım hizmetlerini karşılayamamaları çocukların okul dışında kalmasının sebeplerinden bazılarıdır (Mamei vd 2019:384).

Kültürel engeller de zaman zaman eğitimi kısıtlayabilir. Türkiye’den farklı olarak Suriye’de lise zorunlu eğitim kapsamında değildir. Türkiye’de, Suriyeli Çocukların Eğitimi raporu kapsamında yapılan çalışmada odak grup görüşmeleri yapılmış, görüşmeler sonucunda Suriyeli ailelerin özellikle lise eğitimine önem vermedikleri bu tutumu Türkiye’ye geldikten sonra da sürdürdükleri belirtilmiştir (Taştan ve Çelik, 2017:39).

Suriye’de erken yaşta evliliğin yaygın olmamasına rağmen erken yaşta evlilik eğitim hakkına erişimdeki engellerden biridir. Ayrıca Türkiye’de Suriye’den farklı olarak karma eğitim olması, ailelerin zaman zaman çocuklarının karma eğitimde bulunmalarını istememeleri çocukların eğitime erişimini olumsuz etkiler (Taştan ve Çelik, 2017:39). Çocuğun eğitime erişimindeki bir diğer kültürel engel de kalabalık, engelli bireyin bulunduğu evlerde özellikle kız çocuklarının küçük kardeşlere ya da engelli bireye bakım veren kişi rolünü üstlenmeleridir (Çalık, 2019:27).

Suriyeli çocukların örgün veya yaygın eğitime resmi olarak kayıtlarının yapılabilmesi için geçici koruma kimliği edinmeleri gerekir (Düzel ve Alış, 2018:266). Çeşitli sebeplerle (ailenin kayıt sürecini ihmal etmesi, kayda kapalı illerde ikamet edilmeye devam edilmesi, düzensiz göç) geçici koruma statüsünün edinilmemesi halinde çocukların okul kaydı resmi olarak yapılamaz. Statü edinme durumu çocukların sorumluluğunda olmamasına rağmen eğitime erişim gibi olumsuz etkilere maruz bırakılırlar.

Eğitime erişimde en önemli unsurlardan biri de okullardır. Okulların kapasite yetersizliği gerekçesi ile kayıt almamaları, kayıt ücreti talep etmeleri, bazı bölgelerde taşınmalı eğitimin ücretsiz sağlanmıyor olması, kademe geçişlerinde çocuğa kayıt sorununun yaşatılması ve ek belgeler talep edilmesi çocuğun okul kaydının yapılmasını güçleştirir (Çalık, 2019: 29). Bununla birlikte çocukların okulda akran zorbalığı, nefret söylemleri vb durumlara maruz bırakılmaları eğitime erişimde güçlüğe sebep olabilir.

Göçe maruz bırakılan çocuklarda göç öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşananlar sebebi ile psikolojik destek gerektiren durumlar oluşabilir. Suriye’deki savaş ve etkileri sebebi ile veya doğasında gelişen engellilik ve sağlık problemleri de söz konusudur. Bu gibi durumlarda aileler çocuklarını koruma niyeti ile okula göndermemektedir. Ayrıca engelli çocukların yönlendirileceği okulların aileler tarafından bilinmemesi, özel eğitime erişim güçlüğü ve okulların yetersiz olması eğitime erişimin diğer engelleridir (Çalık, 2019:32).

Çocuklar için büyük oranda göç ile birlikte oluşan bazı dezavantajlılık durumları söz konusudur. Savaş sebebi ile ailesinden ayrı düşmüş çocuklar, refakatsiz çocuklar, okula geç dahil olan çocuklar, okula uzun zaman ara vermek zorunda bırakılan çocuklar, travmaya maruz bırakılmış çocuklar, nefret söylemlerine ve ayrımcılığa maruz bırakılmış çocuklar dezavantajlı çocuklardır. Bu dezavantajlı

durumlar okula devam eden çocuklar için okuldan ayrılma riski, devam etmeyen çocuklar için ise eğitime erişim riski olarak ortaya çıkar (Kılıç ve Özkor, 2019:45).

2018'in Aralık ayında Çin'de ortaya çıkan koronavirüs 2020'nin Mart ayında Türkiye'de de görülmüş, 16 Mart itibari ile okullar tatil edilmiş ve 23 Mart'ta uzaktan eğitime geçilmiştir. Eğitimin EBA aracılığı ile devam edeceği bildirilmiştir (MEB, 2020). Virüsün yayılması ile başlayan pandemi, eğitime erişimde yeni sorunlara sebep olmuş, hâlihazırdaki erişim sorunlarını da derinleştirmiştir. Kızılay tarafından hazırlanan "Covid-19 Sürecinde Geçici ve Uluslararası Koruma Altındaki Çocukların Uzaktan Eğitime Erişimi Durum Analizi" başlıklı raporda; uzaktan eğitimden haberdar olmama, materyal ve rehberlik eksikliği sebebi ile dersleri takip edememe, dil bariyeri, derslerin EBA TV'de yer almaması, özel eğitim ihtiyacı, uyum sorunu, kırtasiye, kitap eksikliği pandemi koşullarında eğitime erişimin önündeki engeller olarak tespit edilmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada yukarıdaki bahsi geçen sorunların kuramsal olarak incelenmesi ve bir olgu ile somut olarak örneklendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışması bir ya da daha fazla olayın derinlemesine nitel olarak incelenmesidir. Üzerinde çalışılan durumun başka örneklerinin de olduğuna dair bir yaklaşım oluşturur (Berg ve Lune, 2019:324). Olgu çalışması İstanbul/Küçükçekmece'de faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu olan Hayata Destek Derneği çalışmaları kapsamında yapılmıştır. Çalışmanın sunumu için "aydınlatılmış onam" alınmış, aydınlatılmış onam formu Arapça ve Türkçe hazırlanmış, müracaatçı ve ebeveynlerine sözlü olarak da açıklanmıştır. Ayrıca Hayata Destek Derneği ile "Akademik Araştırma Protokolü" imzalanmıştır. Vaka yönetimi sürecinin Covid-19 salgını döneminde olması sebebi ile görüşmeler telefon görüşmesi ve görüntülü görüşmeler ile yürütülmüştür. Bu süreçte yüz yüze iletişim yoksunluğu nedeniyle vaka yöneticisi tarafından telefonla konuşma ve iletişim kurma eğitimleri alınmış, okumalar yapılmıştır. Vaka yönetimi sürecindeki bir diğer kısıtlılık dil sorunu olmuştur. Bu sorun tercüman desteği ile çözülmüş, taraflar arasında söylenenlerin birebir tercümesinin yapılmasına özen gösterilmiştir.

Olguda süreç boyunca sosyal hizmetin planlı müdahale süreci uygulanmıştır. Bu süreçte sosyal hizmet yaklaşımlarından, sistem yaklaşımı, ekosistem yaklaşım, güçlendirme yaklaşımı, görev odaklı yaklaşım kullanılmıştır:

Sosyal hizmetin planlı müdahale sürecinde sistem kuramında, bireyin ilişkide olduğu sistemler ve alt sistemler üzerinde durulması önemlidir. Arzu edilen değişikliği sağlanması için hangi sistemlere müdahale edilmesi gerektiğini belirlemek gereklidir (Teater, 2015:29). Planlı müdahale sürecinin

değerlendirme aşamasında danışanın ilişkili olduğu sistemler belirlenmiş, sistemlerin süreçteki işlevleri üzerine konuşulmuştur.

Güçlendirme yaklaşımı, her bireyin potansiyel olarak muhakkak bir güce sahip olduğunu ve gerçekleştirilen müdahalelerle bu gücün ortaya çıkarılabileceğini ifade eder (Erbay, 2019:41). Planlı müdahale süreci boyunca bireyin ve ailenin değerlendirme görüşmesinde ve süreç içerisinde tespit edilen güçlü yanları vurgulanmış, bu güçlü yanların kullanımı için müracaatçı desteklenmiştir. Müracaatçının iş birliğine açık olması, sosyal işlevselliğinin kuvvetli olması, iletişime açık olması vb durumlar güçlü yanlarından bazılarıdır.

Ekosistem yaklaşımı, müracaatçının değişen bir çevreye uyum sağlaması ile ilgilidir. Bireyin çevresi içinde değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapar (Shefor ve Horejsi, 2014:112). Vaka yönetimi süreci boyunca müracaatçı çevresi içinde değerlendirilmiş, çevrenin bireyi, bireyin çevreyi nasıl etkilediği gözlemlenmiştir. Müracaatçının uyum kapasitesi arttırılmıştır.

Görev odaklı yaklaşım, kısa sürede problemin çözümüne odaklanan, müracaatçının katılımının yüksek olduğu, müracaatçı ve sosyal hizmet uzmanının görev odaklı bir müdahale süreci yürüttüğü bir yaklaşımdır (Teater, 2015:211). Olguda müdahaleler belirlenirken görev odaklı belirlenmiş, müdahale planının süresi belirlenmiş ve müracaatçı ile bir çeşit sözlü sözleşme yapılmıştır.

Konuyla ilgili yapılan literatür taramasında birçok çalışmaya rastlanmış ancak çalışmaların somut olarak örneklendirildiği olgu sunumu türündeki çalışmaların oldukça az olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın soruna ve çözüme dair somut örnek ve çözüm yolları sunmasının bilime ve alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

OLGU SUNUMU

Çalışmanın bu kısmında zorunlu eğitim çağındaki Suriyeli çocukların eğitime erişim sorunlarından bir kısmına maruz bırakılan birey ile yürütülen vaka yönetimi süreci aktarılmıştır.

Sorunun Öyküsü: Müracaatçı (M.N-Oğlan Çocuğu-7 yaşında) ve babası ile detaylı görüşme yapılmıştır. Müracaatçı ve ailesinin 2015 yılında Suriye'deki iç savaş sebebi ile Türkiye'ye geldikleri, İstanbul'a yerleştikleri, burada geçici koruma statüsü edindikleri bilgisi edinilmiştir. Müracaatçının babasının 42 yaşında olduğu, Suriye'de öğretmen olduğu, Türkiye'de obezite, tansiyon vb. hastalıkları sebebi ile çalışmadığı belirtilmiştir. Müracaatçının annesinin 39 yaşında ve ev hanımı olduğu 13, 12, 6 yaşlarındaki ve 9 aylık çocukları ile ilgilendiği ifade edilmiştir. Ailenin geçimini yurt dışındaki akrabalarının düzenli desteği, SUY (Sosyal Uyum Yardımı) ve okul çağındaki çocuklar için edinilen ŞEY (Şartlı Eğitim Yardımı) ile sağladıkları söylenmiştir. Hanede bulunan okul çağındaki tüm çocukların okula gittiği, başarılı oldukları, öğretmenleri tarafından takdir edildikleri belirtilmiştir. Müracaatçının okul

çağında olduğu, Türkçe bildiği, 2. sınıfa devam ettiği, sınıf öğretmeni tarafından 1. sınıfta ve 2. sınıfta sıklıkla “Sen sus sen bilmezsin”, “Sen parmak kaldırma”, gibi cümleler ile duygusal istismara maruz bırakıldığı, kafasına hafifçe vurulduğu ifade edilmiştir. Müracaatçının babası tarafından mevcut sorunun sınıf öğretmeni ve okul idaresi ile defalarca konuşulduğu ancak sonuç alamadığı, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’ne de konu ile ilgili eposta atıldığı, dönüş olmadığı söylenmiştir. Görüşmede müracaatçının yaşına ve gelişimsel dönemine uygun cevaplar verdiği görülmüştür. Müracaatçının ailesinin destek mekanizmalarından haberdar olduğu, sorunun ve ihtiyaçların farkında oldukları gözlemlenmiştir. Müracaatçının ebeveynlerinin, sürece çocuğun katılımını önemsedikleri gözlemlenmiştir.

Tanışma: Babası, müracaatçı M.N.’nin öğretmeni tarafından zorbalığa maruz bırakılması ile ilgili destek talebinde bulunmuştur. Babadan edinilen öykünün ardından çocuk müracaatçı ile görüşme sağlanmıştır. Görüşme görüntülü yürütülmüştür. Görüşmede, sosyal hizmet uzmanının kim olduğu, rolü, görüşmenin hangi sebeple gerçekleştirildiği söylenmiş, iletişimin devamında çocuğun kendisine nasıl hitap edilmesini istediği sorulmuştur. Çocuğun neden bu görüşmenin yapıldığına dair bilgisinin olup olmadığı sorulmuş, çocuğun sorunu tanımlayabildiği görülmüştür. Konu ile ilgili konuşulacağı, konuşulacakların gizlilik ilkesi gözetilerek saklı kalacağı söylenmiş, not almak için izin talep edilmiştir. Müracaatçının iletişime açık olduğu gözlemlenmiştir.

Değerlendirme: Müracaatçının babası daha önce akraba ve arkadaşlarından edindiği duyularla Derneğin kendisine destek olabileceğini düşünmüş, arkadaşlarından edindiği numaraya, durumu anlatan bir mesaj atmış ve destek talebinde bulunmuştur. Dil bariyeri sebebi ile tercüman desteği alınmış, detaylı görüşme sağlanmıştır. Müracaatçının babası eğitime önem verdiklerini, okul çağında olan 4 çocuğunun da okula gönderdiklerini, eşinin ve kendisinin Suriye’de öğretmen olduklarını bu sebeple çocuklarına eğitim hayatlarında gereken rehberliği sunma konusunda hassas davrandıklarını belirtmiştir. Müracaatçının babasının çocuğun yüksek yararını gözettiği, çocuğun maruz bırakıldığı zorbalığa yönelik yapılması gerekenler konusunda iş birliğine açık olduğu gözlemlenmiştir. Müracaatçı ile yapılan görüşmede, iletişime açık olduğu, görüşmelerde gerilmediği, dil sorunu olmaması sebebi ile kendisini rahat ifade edebildiği gözlemlenmiştir. Müracaatçının sorunun tanımını rasyonel bir şekilde yaptığı, sorunun çözümüne yönelik bir inanca sahip olduğu, sorunların tanımlanmasının ardından ihtiyaçlarını da çözüm odaklı tanımladığı görülmüştür. Müracaatçının okulda yaşadığı soruna yönelik ebeveynlerin çözüm odaklı bir tavır geliştirdiği, okul yönetimi ile görüşmeye gittiği, uzlaşmaya çalışıldığı anlaşılmıştır. Ebeveynlerin müracaatçının soruna yönelik anlatımlarını dikkate aldıkları ve bu konuda destek arayışında buldukları, bazı girişimlerinin olduğu gözlemlenmiştir. Müracaatçının sorun ve ihtiyaç tespiti müracaatçı ve baba ile birlikte yapılmıştır:

Sosyal işlevsellik: Müracaatının sınıf arkadaşları ile iletişiminin iyi olduğu, sık sık oyun oynadıkları, bundan keyif aldığı ancak ders içinde öğretmenin uyarı ve olumsuz söylemlerinin sosyal işlevselliğini de etkilediği ifade edilmiştir. Kardeşleri ve ebeveynleri ile keyifli vakit geçirdiği söylenmiştir. Müracaatçının sosyal destek mekanizmalarının kuvvetli olduğu, ailesi ve arkadaşları ile sorunlarını paylaşabildiği belirtilmiştir.

Sağlık/kişisel görünüm: Yapılan görüntülü görüşmelerde müracaatçının kişisel görünümünün hijyenik olduğu, mevsime göre giyindiği görülmüş, herhangi bir ihmal göstergesi ile karşılaşılmamıştır.

Eğlence, boş zaman etkinlikleri: Müracaatçının dersleri ile ilgilendiği, bunun dışındaki zamanda arkadaşları ve kardeşleri ile oyun oynadığı, Covid-19 pandemi şartları sebebi ile çok fazla dışarı çıkamadığı iletilmiştir.

Okul hayatı: Müracaatçının ve ailesinin müracaatçının güvenliğine dair bir kaygı duymadıkları, ciddi bir hasara maruz kalacağını düşünmedikleri ancak duygusal istismarın yineleniği söylenmiştir. Müracaatçının maruz bırakıldığı bu durumu anlamlandırmakta güçlük çektiği, bu sorunu etnik kökeni ve göçmen olması ile ilgili olduğunu düşündüğü gözlemlenmiştir.

Sorun tanımı (Müracaatçı ve babası tarafından yapılmıştır. Sosyal hizmet uzmanı farkındalık artırıcı ve destekleyici bir rol üstlenmiştir): Müracaatçının okulda öğretmeni tarafından “Suriyeli olması sebebi ile” zorbalığa maruz bırakılması, müracaatçının nefret söylemleri, ayrımcı ve damgalayıcı bir tutum ile karşılaşması, kafasına vurulması olarak açıklanmıştır.

İhtiyaç Tanımı (Müracaatçı annesi ve babası tarafından yapılmıştır. Sosyal hizmet uzmanı farkındalık artırıcı ve destekleyici bir rol üstlenmiştir): Maruz bırakılan duygusal ve fiziksel istismarın sona ermesi, yeni bir fiziksel ve duygusal istismar riskinin önlenmesi.

Planlama: Bu aşamada sosyal hizmetin planlı müdahale süreci kapsamında bir çerçeve çizilmiştir. Müracaatçı ve ebeveynleri ile ayrı ayrı görüşme yapılmış, sorun ve ihtiyaç tanımına yönelik planlama yapılmıştır. Planlamada, uygulamada gerçekleştirilebilecek seçenek yelpazesi geniş tutulmuştur. Sosyal hizmet uzmanı bu aşamada teorik ve pratik birikimini seçenek yelpazesini geniş tutmak, hedeflerin sağlıklı belirlenmesine katkıda bulunmak, farkındalığı arttırmak ve danışmanlık vermek gibi durumlar için kullanmıştır. Birey çevresi içinde değerlendirilmiş, bu kapsamda öncelikle müracaatçının ilişkili olduğu sistemler belirlenmiştir:

Aile sistemi: Müracaatçı ailesi ile nedensel ilişkisi vardır.

Okul sistemi: Müracaatçının okula gittiği süre içerisinde okul ile nedensel ilişkisi vardır.

STK Sistemi: Müracaatçının destek talebi için STK ile nedensel bir ilişkisi vardır.

Birey Sistemi: Birey kendi ile nedensel ilişki içindedir.

1. Amaç: Müracaatçının zamanının büyük bir kısmını geçirdiği okul ve online derslerdeki kaygısının, nefret söylemlerinin, fiziksel ve duygusal istismara maruz bırakılma riskinin asgari seviyeye indirilmesi.

Hedef: Müracaatçının sınıfının ya da okulunun değiştirilmesi

Görev 1: Müracaatçı ile sınıf ya da okul değişikliğine ilişkin görüşülmesi (Sosyal hizmet uzmanı/müracaatçının babası)

Görev 2: Sınıf ya da okul değişikliği kararı için okul ile görüşme yapılması (müracaatçının babası)

2. Amaç: Müracaatçıyı fiziksel ve duygusal istismara maruz bırakan öğretmenin bu tavrına müdahale edilmesi ve önlenmesi

Hedef: Öğretmene yönelik şikayet oluşturulması, öğretmenin durumun farkına varmasının sağlanması

Görev 1: Şikayet mekanizmalarının ve yasal çerçevenin araştırılması (Sosyal hizmet uzmanı/Müracaatçının babası)

Görev 2: Kurum kaynakları kullanılarak müracaatçının okulunda zorbalık, ihmal ve istismar konularını içeren bir eğitim düzenlenmesi (Sosyal hizmet uzmanı)

3. Amaç: Müracaatçının Covid-19 pandemi döneminde sosyal işlevselliğinin artırılması.

Hedef: Online psikososyal etkinliklere katılım sağlanması, aile ve arkadaş ilişkilerinin güçlendirilmesi

Görev 1: Ev ve aile içinde daha fazla zaman geçirilmesi ve yeni oyunlar bulunması (Müracaatçı)

Görev 2: Yeni sınıfa uyum aşamalarının değerlendirilmesi ve öğretmenle iyi bir iletişim kurulması (Müracaatçı)

Görev 3: Yeni sınıf veya okulda yeni bir arkadaş çevresi edinilmesi (Müracaatçı)

Görev 4: Online PSS çalışması yapan kurumların araştırılması (Müracaatçının babası, sosyal hizmet uzmanı)

4. Amaç: Müracaatçının maruz bırakıldığı zorbalığın etkilerinin asgari seviyeye indirilmesi

Hedef: Müracaatçıya özel bireysel destek sunulması

Görev 1: Müracaatçının ihtiyaca yönelik desteğin sınırlarını ve yöntemini belirlemesi (Müracaatçı)

Görev 2: Talebe yönelik uzmanlaşmış destek araştırılması (Müracaatçının babası/sosyal hizmet uzmanı)

5. Amaç: Müracaatçının aile içinde aldığı desteğin sağlıklı hale getirilmesi

Hedef: Aileye konu ile ilgili rehberlik sunulması

Görev 1: Aileye zorbalığa, fiziksel ve duygusal istismara maruz bırakılan çocuğa yaklaşım konusunda danışmanlık verilmesi (Sosyal hizmet uzmanı/kurum psikoloğu)

6. Amaç: Çocuğun okul ortamında istismara maruz bırakılma etkisinin riskinin asgari seviye indirilmesi

Hedef: Okuldaki ilgili idareci ve psikolojik danışman ile görüşülmesi

Görev 1: İlgili idareci ile görüşülmesi (Müracaatçının babası)

Görev 2: Psikolojik danışman ile müracaatçının bağlantı kurması (Müracaatçının babası)

Görev 3: Psikolojik danışman ile görüşülmesi (Müracaatçı)

7. Amaç: Müracaatçının ve ailesinin ekonomik olarak desteklenmesi

Hedef: Ekonomik destek arayışı

Görev 1: Düzenli desteklerin araştırılması (Sosyal hizmet uzmanı/Müracaatçının babası)

Görev 2: Düzenli desteğe başvurulması (Müracaatçının babası)

Planlama tamamlandıktan sonra, müracaatçı ve müracaatçının babası ile sözleşme yapılmış, görevlerin tamamlanmasına yönelik zaman belirlenmiş, planlama yazılı hale getirilmiş, müracaatçı ve müracaatçının babası ile üzerinden geçilmiştir.

Müdahale: Bu aşama “Okula Devamlılık”, “Psikolojik Destek”, “Psikososyal Destek” başlıkları altında şekillenmiştir. Müracaatçı, müracaatçının babası ve sosyal hizmet uzmanı tarafından edinilen görevler ile ilgili aşağıdaki aksiyonlar gerçekleştirilmiştir:

- Müracaatçı ve babası ile sınıf ve okul değişikliği üzerine görüşme yapılmış, bu kararın olası riskleri tartışılmıştır. Yapılan süreç görüşmelerinde, danışanın okul değiştirmek istemediği, öğretmeninden ayrılmak istediği ancak arkadaşları ile aynı ortamda olmaya devam etmek istediği belirtilmiştir. Müracaatçı ile sınıf değişikliği yapılması kararı alınmıştır. Müracaatçının babası okul müdür yardımcısı ile görüşmüş, müracaatçının sınıf değişikliği sağlanmıştır.
- Öğretmen hakkında kullanılabilecek şikayet mekanizmaları hakkında kurum avukatından da bilgi edinilmiş, müracaatçı ve babası ile paylaşılmıştır. Daha önce CİMER şikayetinin yapıldığı, bunun dışında bir şikayet mekanizmasının kullanılmak istenmediği, sürecin okul müdür yardımcısının ilgi ve desteği ile başarılı bir şekilde yürütüldüğü belirtilmiştir. Konu ile ilgili okul müdür yardımcısı ile de görüşme sağlanmış, CİMER şikayeti doğrulanmıştır. Müracaatçıya

yönelik müdahale sürecinde iş birliğine açık olduğu belirtilmiştir. Konu ile ilgili kurum kaynakları kullanılarak genel bir eğitim verilebileceği konuşulmuş, talep olumlu karşılanmıştır. Kurumun erişim sorumlusu ile görüşme yapılmış okul ile iletişim kurulmuş eğitim başlıkları üzerine görüşme sağlanmıştır ancak bürokratik engeller sebebi ile eğitim gerçekleştirilememiştir. Okul müdür yardımcısı ile öğretmenle ilgili aktarılan durumlar görüşülmüş, okulun bu konuda hassasiyet göstereceği belirtilmiştir. Okul müdür yardımcısı müracaatçı ile öğretmeni gözlemlemiş, ikisi ile de görüşmeler gerçekleştirmiş, konu ile yakından ilgilenmiştir.

- Müracaatçı sosyal işlevselliğini arttırmak için yeni sınıfındaki arkadaşları ile güçlü ilişkiler kurmuştur. Yeni sınıfındaki öğretmeni ile müracaatçının maruz bırakıldığı durum okul müdür yardımcısı tarafından paylaşılmıştır. Sınıf öğretmeni müracaatçı ile görüşme sağlamış, müracaatçı ile güven ilişkisi kurmuş, maruz bırakılan durumun tekrar yaşanması konusunda endişelerini gidermiştir. Yapılan süreç görüşmelerinde müracaatçının sınıf arkadaşlarına ve öğretmenine hızlı bir şekilde uyum sağladığı, evde kardeşleri ile de keyifli vakit geçirdiği, kendini iyi hissettiği gözlemlenmiştir. Müracaatçının yeni sınıfından ve öğretmeninden çok memnun olduğu belirtilmiştir. Online psikososyal destek aktiviteleri için alanında uzman bir STK'ya yönlendirme yapılmış, müracaatçı online psikososyal desteğe erişmiştir. Bu desteğin müracaatçının sosyal işlevselliğini arttırdığı görülmüştür.
- Seçenek yelpazesinde müracaatçı psikolojik destek alma konusunda karar vermiştir. Kurum psikoloğu ile görüşme sağlanmış, müracaatçı ve müracaatçının ebeveynlerinin rızası ile yönlendirme yapılmıştır. Psikolojik destek sürecinde müracaatçının iyilik halini arttırdığı gözlemlenmiştir.
- Aileye vaka yönetimi süresi boyunca çocuğa yaklaşıma dair rehberlik sunulmuştur. Ailenin müracaatçıyı destekleyen yönde yaklaşım sergiledikleri her aşamada işbirliğine açık oldukları görülmüştür.
- Müracaatçının okulda sağlıklı bir ortamda bulunması için müracaatçının babası okul müdür yardımcısı ile görüşmüştür. Okul müdür yardımcısı destekleyici bir tutum sergilemiş, sürece okul psikolojik danışmanını da dahil etmiştir. Müracaatçının psikolojik destek alması ve baş etme mekanizmalarının kuvvetlenmesi ile okul psikolojik danışmanı ile bireysel görüşmeye ihtiyaç kalmadığı kararlaştırılmıştır. Olası bir sorunda okul psikolojik danışmanından destek alınabileceği müracaatçı ve babası tarafından bilinmektedir.
- Müracaatçı için düzenli destek kaynakları araştırılmış, SED başvurusu yapılması kararlaştırılmıştır. Pandemi koşulları sebebi ile yüz yüze başvurunun riskli olacağı düşünülmüş, e devlet başvuru linki müracaatçının babasına iletilmiştir. Dil bariyeri sebebi ile

başvuruda güçlük çekildiği görülmüş, başvuru aşamaları detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Müracaatçı ve müracaatçının Türkçe bilen kardeşlerinin desteği ile online başvuru tamamlanmıştır.

Son Değerlendirme: Müracaatçı ve ebeveynleri ile son değerlendirme görüşmesi yapılmış, hassasiyetler ve riskler değerlendirilmiştir. Müracaatçı ve ebeveynleri ile belirlenen sorun ve ihtiyaçlara yönelik vaka yönetimi sürecinde belirlenen görevlerin yerine getirildiği ve sorunların asgari düzeye indirildiği görülmüştür. Müracaatçı ve ailesi ile yapılan görüşmeler ve sağlanan danışmanlık neticesinde güçlendikleri görülmüştür. Benzer bir sorun ile karşılaşmaları halinde bu soruna dair çözümü destek almadan sağlayacakları öngörülmektedir.

İzleme: Planlı müdahale sürecindeki müdahale başlıklarının tamamlanmasının ardından 2 haftada bir olmak üzere takip ve izleme aramaları yapılmış, müracaatçının iyilik halinin arttığı, yeni sınıfında kendisi iyi hissettiği, sosyal işlevselliğinin arttığı, psikolojik desteğin devam ettiği belirtilmiştir.

Sonlandırma: Planlı müdahale sürecinin sonunda sorunlar çözülmüş, ihtiyaçlar giderilmiştir. Müdahale planı büyük ölçüde başarı ile tamamlanmıştır. Söz konusu sorunun bir daha yaşanması ihtimaline yönelik müracaatçının güçlendirildiği bir önleme faaliyeti uygulanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Her çocuğun eğitim hakkı vardır. Bu hak hem ulusal mevzuatla hem de uluslararası mevzuatla korunmuştur. Dolayısı ile ülkeler özellikler zorunlu eğitim çağındaki çocukların eğitim haklarını korumakla, eğitime erişimin önündeki engelleri kaldırmakla yükümlüdür.

Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitime erişim sorununa dair HEP, PIKTES, İYEP, DKY gibi birçok uygulama ve proje geliştirilmiştir ancak bu uygulamalara rağmen Suriyeli çocukların temel hakkı olan eğitim hakkına erişimlerinde sorunlar yaşanmaktadır. Zorunlu eğitim çağındaki Suriyeli çocukların neredeyse yarısının okula devam etmediği görülmüştür (Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı [MEB HBÖGM GADEDB], 2020). Literatür taramasında elde edilen sonuçlarda çocukların eğitime erişim haklarına erişememelerinde; kültürel değerler, çocuklara yönelik ayrımcılık, akran zorbalığı, çocukların çalıştırılması, erken yaşta zorla evlilikler, çocuğa gelişimsel kapasitesinin üstünde görevler yüklenmesi, pandemi döneminde uzaktan eğitime erişilememesi, özel eğitime erişim güçlükleri, ekonomik sorunlar, okulların çıkardığı güçlükler, statü sorunu, ebeveynlerin güvensizliği vb. etkili olmuştur. Aktarılan olgu sunumunda da bu etkilerden biri olan ayrımcılık gözlenmektedir. Olguda Çocuk Hakları sözleşmesindeki ayrımcılık ilkesinin ihmal edilmesi ile birlikte çocuk için koruma riski doğmuş, eğitime erişim süreci olumsuz etkilenmiştir. Suriyeli çocukların eğitime erişim sorunlarından biri olan ayrımcılığın bireyin eğitim hakkını, sosyal işlevselliğini,

psikososyal durumunu olumsuz etkilediği görülmüş, müracaatçının eğitim hakkından yoksun kalması ihtimalini doğurmuştur. UNHCR'in 2019 Krizde Mülteci Eğitimi'nde (2019) sunulan verilere göre ileri eğitim kademelerinde okullaşma oranının düştüğü görülmüştür. Müracaatçının okullaşma kademesinin ilk safhalarında eğitime erişim ile ilgili ayrımcılık odaklı bir sorun ile karşı karşıya gelmesi akademik başarısı ile birlikte okula devamlılığını da tehdit etmiştir. Sosyal hizmet yaklaşımları ve ilkeleri çerçevesinde yürütülen vakada eğitime erişim sorununa dair problemler tespit edilmiş hak temelli bir yaklaşım ve planlı müdahale süreci ile birlikte müracaatçı ve ailesi güçlendirilerek sorunun ortadan kaldırılması ve tekrar yaşanmasının olabildiğince önlenmesi sağlanmıştır. Aktarılan olgu sunumu Suriyeli çocukların zorunlu eğitime erişim sorunları için bireyle çalışma sonucunda elde edilen bir sonuçtur. Bu çalışma dışında aşağıdaki eğitime erişim sorunu için aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- Uygulamaların işlerliğine, etkisine yönelik araştırmalar yapılmalı veriler şeffaf bir şekilde kamu ile paylaşılmalıdır. Uygulamanın yetersiz olması halinde eğitim politikaları kapsamında yeni uygulamalar geliştirilmelidir.
- Örgün eğitime dahil edilemeyen çok sayıda çocuk olduğu görülmüştür. Bu çocuklar için uygun telafi eğitim programları yapılmalıdır. Ayrıca mesleki eğitim programları geliştirilmelidir.
- Suriyeli çocukların ailenin geçimini sağlama sorumluluğu hissetmesi sömürü ihmal, istismar gibi birçok soruna sebep olmaktadır. Bu sebeple çocuğun eğitime erişimi ekonomik politikalarla desteklenmelidir.
- Çocuk işçiliğinin önlenmesine dair ulusal eylem planları yapılmalı, bu sorun çok boyutlu ele alınmalıdır. Çözümüne yönelik somut adımlar politika yapıcılar tarafından atılmalıdır.
- Eğitime erişemeyen çocukların sorunlarının profesyonel bir şekilde değerlendirilerek uygun müdahale programlarının uygulanması ve bu aşamada çocuk katılımının da gözetilmesi için ilgili kurumlarda sosyal hizmet uzmanı istihdamı sağlanmalı, sosyal hizmet uzmanının vaka yöneticisi rolü üzerinde durulmalıdır.
- Kayıt dışı kalan çocuklar için acil müdahale planı çıkarılmalı çocuğun yüksek yararı gözetilmelidir. Aksi halde çocuk temel ihtiyaçlarına erişememektedir.
- Eğitime erişim sorununa dair baskı grupları (STK'lar, eğitim sendikaları, medya vb) harekete geçmeli, yerel ve ulusal düzeyde savunuculuk faaliyetleri yürütülmelidir.
- Suriyeli çocukların eğitim hayatlarında ihmal ve istismara maruz bırakılmamaları ayrımcılığa uğramamaları için sosyal politika düzeyinde çalışmalar yapılmalıdır

Olgular sunumunda da görüldüğü üzere Suriyeli çocukların okulda maruz bırakıldıkları ayrımcılık zorbalık gibi durumlar eğitime erişiminin önünde engeldir. Bu durumun giderilmesi için okullarda geniş kapsamlı (veliler, öğretmenler, öğrenciler, idaresiler vb bireyleri kapsayan) eğitim çalışmaları, uyum çalışmaları yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, S. (2016). *Uluslararası Hukuk'ta ve Türkiye'de Eğitim Hakkı*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). Sosyal Yardım Programlarımız. 27 Aralık 2020 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz> adresinden alındı.
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti. 27 Aralık 2020 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti> adresinden alındı.
- Candeğer, Ü (Aralık 2019). Suriyeli Çocukların Eğitiminde Sosyal Bilgiler Dersi Programı [Bildiri]. VI. *Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu*, Bolu.
- Çalık, D. (2019). *Türkiye'de Uluslararası ve Geçici Koruma Altındaki Çocukların Eğitime Erişim ve Devamlılıklarına Dair Durum Analizi*. Ankara: Kızılay.
- Çeçen, A. (2015). *İnsan Hakları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Düzel, B. & Alış, S. (2018). Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye'de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi, *Asia Minor Studies*, 6(Özel Sayı), 358-374.
- Erbay, E. (2019). Güç ve Güçlendirme Kavramları Bağlamında Sosyal Hizmet Uygulaması, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 42, 41-64.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). Geçici Koruma. 13 Aralık 2020 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638#> adresinden alındı.
- Karaman, S. (2018). Eğitim Hakkının Korunması Açısından PICTES Projesinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kılıç, G. & Özkor, D. (2019). *Suriyeli Çocukların Eğitimi Araştırma Raporu*. İstanbul: Mavi Kalem Derneği.
- Kırnık, D., Susam, E. & Özbek, R. (2019). İyep (İlkokullarda Yetiştirme Programı) Uygulamalarına İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri, *Milli Eğitim Dergisi*, 48(1), 387-415.
- Lune, H. & Berg, B.L. (2020). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (Çeviri Editörü Prof. Dr. Asım Arı, & Editör Yusuf Yavuz)*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Mamei, M., Cilasun, S.M., Tümen S. vd. (2019). "Improve Education Opportunities for Better Integration of Syrian Refugees in Turkey" Şu kitapta: Albert Ali Salah, Alex Pentland, Bruno Lepri,

Emmanuel Letouzé. *Guide to Mobile Data Analytics in Refugee Scenarios The 'Data for Refugees Challenge' Study*. İsviçre: Springer Yayınevi, 381-402.

MEB (29.04.2020). Uzaktan Eğitim 31 Mayıs'a Kadar Devam Edecek. Erişim: MEB Haberler. <https://www.meb.gov.tr/uzaktan-egitim-31-mayisa-kadar-devam-edecek/haber/20803/tr/29.12.2020>.

Milli Eğitim Bakanlığı (2018). İlkokullarda Yerleştirme Programı (İYEP) Uygulama Kılavuzu. 15 Aralık 2020 tarihinde http://kocaeli.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_10/10144052_uygulama_kYlavuzu.pdf / adresinden alındı.

Milli Eğitim Bakanlığı (2020). *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim*. Ankara: Resmi İstatistik Programı.

Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı. (2020). İnternet Bülteni. 13 Aralık 2020 tarihinde https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_11/18114946_17155955_3_KASIM_2020_YNTERNET_BULTENY_Sunu.pdf / adresinden alındı.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). Milli Eğitim Bakanlığı İlkokullarda Yerleştirme Programı Önergesi. 15 Aralık 2020 tarihinde https://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/25181019_YYEP_YYNERGESY.pdf. / adresinden alındı.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2020). Milli Eğitim Bakanlığı Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi 15 Aralık 2020 tarihinde http://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_10/26191853_DesteklemeveYetiYtirmeKursla rYYonergesi.pdf / adresinden alındı.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2020). PICTES. 14 Aralık 2020 tarihinde <https://piktes.gov.tr/> adresinden alındı.

Resmi Gazete (03.03.2015). Sosyal Ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 29284. 20 Aralık 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/03/20150303-3.htm> / adresinden alındı.

Resmi Gazete (05.01.1961). İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 10705. 12 Aralık 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.222.pdf> / adresinden alındı.

Resmi Gazete (08.07.2004). 2004/7502 4662 Sayılı Kanunla Onaylanması Uygun Bulunan "Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme"nin İlişik

- Bildirimler ve Çekince ile Onaylanmasına Dair Karar, 25516. 27 Kasım 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040708.htm#7> / adresinden alındı.
- Resmi Gazete (11.08.2003). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin Onaylanması Hakkında Karar, 25196. 27 Kasım 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030811.htm#4> / adresinden alındı.
- Resmi Gazete (14.10.1985). Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) Milletlerarası Sözleşme, 18898. 27 Kasım 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18898.pdf> / adresinden alındı.
- Resmi Gazete (19.06.1982). İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun, 17729. 23 Aralık 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2684.pdf> adresinden alındı.
- Resmi Gazete (20.12.1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 17844. 12 Aralık 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17844.pdf> / adresinden alındı.
- Resmi Gazete (22.10.2014). Geçici Koruma Yönetmeliği, 29153. 12 Aralık 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15.htm> / adresinden alındı.
- Resmi Gazete (27.01.1995). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Milletlerarası Sözleşme, 22184. 10 Aralık 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf> / adresinden alındı.
- Resmi Gazete (27.05.1949). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Bakanlar Kurulu Kararı, 7217. 11 Aralık 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf> adresinden alındı.
- Sheafor, B. W., Horejsi C., (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler* (Çev. Ayşe Bilgin vd) Ankara: Nika Yayınevi.
- Taşkın Alp, Y. (2016). *Öğrenciler ve Eğitime Erişim Arka Plan Raporu Eğitim İzleme Raporu 2015-2016*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Taştan, C., Çelik, Z. (2017). *Türkiye'de Suriyeli Çocukların Eğitimi: Güçlükler Ve Öneriler*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri* (Çev. Ed. Abdullah Karatay). Ankara: Nika Yayınevi.
- UNHCR. (2019). Refugee Education İn Crisis: More Than Half Of The World's School-Age Refugee Children Do Not Get An Education. 12 Aralık 2020 tarihinde <https://www.unhcr.org/news/press/2019/8/5d67b2f47/refugee-education-crisis-half-worlds->

[school-age-refugee-children-education.html#:~:text=Global%20\(Spain\)-,Refugee%20education%20in%20crisis%3A%20More%20than%20half%20of%20the%20world's,do%20not%20get%20an%20education.&text=Of%20the%207.1%20million%20refugee,in%20a%20report%20released%20today.](https://www.unicef.org/turkey/yaygin-egitim-olanaklari) adresinden alındı.

UNICEF. (2018). Yaygın Eğitim Olanakları. 14 Aralık 2020 tarihinde <https://www.unicef.org/turkey/yaygin-egitim-olanaklari> adresinden alındı.